

Авескулов В. Д.,
канд. юрид. наук, асист. кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВ І ПРИНЦИПУ БЕЗУМОВНОГО ПРІОРИТЕТУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКА

Міністерством охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) розроблено та опубліковано проект наказу про визнання таким, що втратив чинність, наказу МОЗ України від 29 грудня 1993 року № 256 «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» (далі – Проект та Перелік № 256 відповідно). У такий спосіб український нормотворець планує відкрити

для жінок доступ до близько 450 професій, що позиціонується як черговий крок на шляху інтеграції нашого суспільства до європейської спільноти.

Спершу з'ясуємо, чим свого часу була обумовлена поява відповідного списку. Однією із функцій трудового законодавства є охорона здоров'я працюючого населення держави, що покликано у свою чергу реалізувати положення частини 1 статті 3 Конституції України (людина, її **життя і здоров'я**, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні **найвищою соціальною цінністю**). У статтях 24, 32, 33 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), в статті 5 Закону України «Про охорону праці» та в інших нормативно-правових актах використовується словосполучення «робота протипоказана за станом здоров'я». Так, йдеться про: заборону укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я; заборону переміщення працівника на роботу, протипоказану йому за станом здоров'я; заборону тимчасового переведення працівника на іншу роботу без його згоди, якщо така робота протипоказана за станом здоров'я, тощо. Визнаючи важливість вказаних положень, автори проекту Трудового кодексу України пропонують закріпити в національному законодавстві принцип безумовного пріоритету збереження життя і здоров'я працівника перед іншими цілями у сфері праці (пункт 4 частини 1 статті 2), що знаходить наше усебічне схвалення.

На розвиток названої ідеї МОЗ України затверджено низку нормативно-правових актів, що детально розкривають, яка саме робота може бути протипоказана за станом здоров'я. Перелік № 256 є продовженням ідеї захисту здоров'я населення та спрямований на захист жіночого здоров'я, а саме його репродуктивних функцій. Безумовно, у Переліку є професії, які навряд чи можуть містити безпеку для здоров'я жінки (приміром, водій автобусу з кількістю місць понад 14 пасажирів), проте, переважна більшість професій зі списку є такими, що несуть у собі пряму небезпеку для жіночого здоров'я. Так, роботи зі свинцем без сумніву є небезпечними як для чоловіків, так і для жінок, але шкода від таких робіт для жіночого здоров'я є більшою, адже вони можуть спричинити не тільки безпліддя, але й переривання вагітності.

Оскільки скасування Переліку № 256 суперечить принципу безумовного пріоритету збереження життя і здоров'я працівників, необхідно дослідити, що ж є причиною такого кроку очільників

МОЗ України. У самому тексті Проекту зазначається, що Україна долучилась до головних міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності, включаючи Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1980) та її Факультативного протоколу, Пекінську декларацію та Платформу Дій (1995), встановила національні законодавчі та політичну систему для гендерної рівності, зокрема Державну програму щодо забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок (до 2016), а також Національний план дій «Жінки, Мир та Безпека» (2016) у якості додатка до Резолюції Ради Безпеки 1325. Крім цього, зазначений Перелік суперечить вимогам законодавства ЄС, міжнародним зобов'язанням України з питань гендерної політики¹. Іншими словами, скасування проекту повинно сприяти зупиненню дискримінації за статевою ознакою, що начебто існує у сфері застосування праці. Але чи є Перелік № 256 одним із інструментів дискримінації? Чи можливо взагалі прирівняти чоловіків та жінок?

Статева дискримінація означає обмеження чи позбавлення права за статевою ознакою у будь-якій сфері життя: соціально-економічній, політичній, духовній, сімейно-побутовій, сфері праці тощо. У більшості випадків статева дискримінація розглядається як така, що передбачає формування «системи сприяння чоловікам» за рахунок жінок. Та чи є таке сприяння у сфері праці?

Видатний український філософ Григорій Сковорода сформулював та розкрив ідею «нерівної рівності», яка полягає в тому, що усі люди водночас рівні перед Богом та різні за своїми особистісними характеристиками. Цей підхід регулярно застосовується нашим законодавцем у різних галузях. Приміром, рівність сторін у цивільному чи кримінальному судочинстві свідчить про те, що у суді з обома сторонами будуть поводитися як з юридично рівними особами, їм буде надано рівні можливості та рівні шанси, в процесі пануватиме принцип «рівності озброєнь». При цьому позивач залишатиметься позивачем, а відповідач – відповідачем. Так само, керуючись (очевидно, несвідомо) ідеєю «нерівної рівності», законодавець створив широку систему гарантій та пільг, що надаються працюючим жінкам. Зокрема, у частині 3 статті 184 КЗпП України **забороняється звільнення вагітних жінок і жінок, які мають**

¹ Ще однією причиною появи даного Проекту вказується те, що Перелік № 256 не узгоджується із сучасним класифікатором професій. Переконані, що така аргументація є належною підставою лише для внесення відповідних змін до Переліку, а не для його скасування.

дітей віком до трьох років, а у випадках звільнення зазначених категорій після закінчення строкового трудового договору здійснюється їх **обов'язкове працевлаштування**. Інший приклад: за заявою жінки роботодавець зобов'язаний приєднати щорічну відпустку до відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами. Ці положення, як й інші гарантійні норми глави XII КЗпП України, не викликають супротиву з боку прихильників ідеї рівності прав чоловіків та жінок, хоча в них можна побачити ознаки дискримінації чоловіків.

Безумовно, наведені норми у наш час нерідко стають елементами так званої зворотної дискримінації, коли правило, яке повинно слугувати підвищеному рівню захисту прав та інтересів певної категорії громадян, на практиці спричиняє зворотній ефект. Так, непоодинокі випадки, коли роботодавці відмовляють у працевлаштуванні молодим жінкам через небажання покласти на себе обов'язок із реалізації відповідних гарантій. Проте, це – швидше питання правореалізації, у рамках цієї доповіді сфокусуємося лише на самому факті, що існують як норми-заборони, так і норми-гарантії (норми-пільги), що регламентують працю жінок.

Вважаємо, що різниця між чоловіком і жінкою є безумовною підставою для того, щоб регулювати працю останніх диференційовано. Чи повинні чоловіки та жінки бути при цьому рівними? Безумовно, так, але це повинно знаходити своє відображення в рівній оплаті праці за рівну роботу, у рівному праві на захист порушених прав, у рівному доступі до керівних посад на підприємствах тощо. У той же час **не можна** під ідеєю рівності чоловіків та жінок відкривати останнім доступ до робіт, які несуть у собі загрозу їх здоров'ю.

Крок, запропонований МОЗ України, на наше переконання, є «сліпим» копіюванням європейського досвіду, що з наукової точки зору ставить принцип рівності чоловіків і жінок вище за принцип безумовного пріоритету збереження життя і здоров'я працівника. Нагадаємо, що за даними Держкомстату України, за період з 1 січня 2003 року по 1 червня 2017 року чисельність населення України зменшилася на 3 млн. чоловік (для відображення тенденції підрахунок зроблено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя). Звісно, скасування Переліку не стане передумовою ще більшої демографічної кризи, але якщо через перебування на роботах зі списку може обірватися хоча би одна вагітність, чи не є це підставою для того, щоб відмовитися від такого радикального кроку?

Чи не краще залучити наукові медичні кола до дискусії, у результаті якої вилучити зі списку лише ті професії, які більше не є небезпечними для жіночого організму в силу, наприклад, технологічних інновацій?

На перших сторінках Біблії говориться: «І поблагословив їх Бог, і сказав Бог до них: Плодіться й розмножуйтеся» (Буття 1:28). Переконані, що захист материнства повинен бути одним із безумовних пріоритетів нашої держави, а будь-які кроки, що такий захист послаблюють, повинні піддаватися жорсткій критиці як з боку науковців, так і з боку пересічного населення через засоби масової інформації або в інший спосіб.